

Ruimte maken voor gezondheid

CONCEPT- Nota Lokaal gezondheidsbeleid Leiden 2014-2018

Gezondheid is een groot goed. In de allereerste plaats voor het individueel welbevinden. Daarnaast is het een belangrijke voorwaarde voor kinderen om zich goed te ontwikkelen, voor volwassenen om arbeidsproductief zijn en voor ouderen om deel te blijven nemen aan de samenleving en kwaliteit van leven te behouden.¹

Gemeente Leiden Inspraakversie 19 november 2013

---

¹ Uit de Regionale nota Volksgezondheidsbeleid 2013-2016 “Gezonder in de buurt”

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	4
1. Inleiding	6
1.1 Landelijk kader	6
1.2 Regio	6
1.3 Karakter van deze nota	6
1.4 Ontwikkelingen	6
1.5 Doel en werking van deze nota	7
1.6 Leeswijzer	7
2. Visie en doelstellingen	8
2.1 Gezondheid: waar hebben we het over?	8
2.2 Vitaliteit	8
2.3 Vier invalshoeken voor gemeentelijk beleid	9
2.4 Wat willen we bereiken?	9
3. Onze uitgangspositie	10
3.1. Gezondheidspeilingen	10
3.2 Enquête partners	10
4. Gemeentelijk gezondheidsbeleid: beschermen, verleiden, faciliteren en afremmen	12
4.1 Fysieke inrichting stad	12
4.2 Sociale omgeving	17
4.3 Aandachtsgroepen	18
4.3.1 Jeugd: meer bewegen en gezond gewicht	19
4.3.2 Jongeren: terugdringen schadelijk alcohol- en middelengebruik	19
4.3.3 (Kwetsbare) Ouderen: versterken vitaliteit en eigen regie	20
4.3.4 Mensen met lage sociaaleconomische status	22
4.4 Samenwerking partners	22
4.5 Participatie	23
4.6 Overzicht acties	23
5. Monitoring en financiën	26
5.1 Indicatoren	26
5.2 Financiën	27

Voorwoord

“Een gezonde stad is ook economisch krachtig”, zo luidt de eerste zin van het artikel “*Gezonde, vitale steden*”² met daarin een krachtig pleidooi voor de rol van stedenbouw bij de gezondheidsbevordering.

Gemeenten hebben altijd een grote rol gespeeld in het bevorderen van de gezondheid van hun inwoners. Rond de vorige eeuwwisseling ging het daarbij vooral om schoon drinkwater, aanleg van riolering en het zorgen voor goede woningen.

Tegenwoordig is de aandacht sterk gericht op leefstijl. Ook daar kan de fysieke infrastructuur van de stad, waar wij als lokale overheid bij uitstek verantwoordelijk voor zijn, een grote rol in spelen. Vandaar de aandacht in deze nota voor bijvoorbeeld aantrekkelijke fiets- en wandelroutes in en om de stad, natuurlijke speelplaatsen, de toegankelijkheid van natuur en groen voor iedereen (ook voor mensen met een beperking) en de aanwezigheid van kwalitatief hoogwaardig groen in buurten en wijken.

Een groene, tot beweging uitnodigende en aantrekkelijke omgeving is een eerste voorwaarde. Vervolgens willen we ervoor zorgen dat zoveel mogelijk mensen daar gebruik van kunnen maken.

Door de omgeving, o.a. natuur en bewegen (bij voorkeur bewegen in het groen), als centraal thema te nemen snijdt het mes aan meerdere kanten: onze aantrekkelijke stad kan er alleen maar nog aantrekkelijker op worden³, het is een thema dat, getuige de vele particuliere initiatieven, leeft onder onze inwoners én we hebben een positieve invalshoek, verleiden in plaats van ver- of gebieden staat centraal.

Beleidsnota's als deze komen niet tot stand achter een tekentafel. Zij vormen veelal de neerslag van een proces waarin vele partners een rol hebben gespeeld. Een doorgaand proces waarin we blijven zoeken naar nieuwe manieren om verleiden tot gezond gedrag te agenderen en te verbinden met, alle beleidsterreinen waar wij als gemeente direct of indirect mee te maken hebben.

Een gezonde leefstijl is in eerste instantie een eigen verantwoordelijkheid en voor veel mensen een min of meer vanzelfsprekende keuze. Voor anderen is de weg naar gezonde keuzes - afhankelijk van omgeving, opleiding en/ of inkomen- steiler. De overheid kan beïnvloeden hoeveel moeite een persoon moet doen om gezonde keuzes te maken of wel: hoe steil de helling is.

² In Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening 03 / 2013, zie bijlage 1.

³ In De Atlas voor gemeenten is te zien dat Leiden relatief laag scoort op de aanwezigheid van hectare groen (zie feitenblad, afdeling Strategie en onderzoek, Atlas voor gemeenten 2013, blz. 1).

Samenvatting

In deze nieuwe concept nota Lokaal Gezondheidsbeleid concentreren wij ons op wat wij als gemeente doen in aanvulling op landelijke en regionale inspanningen.

Gemeentelijk gezondheidsbeleid is vooral facetbeleid. Wat wij in samenwerking met onze partners willen doen is beschermen (tegen luchtvervuiling, geluidsoverlast etc.), faciliteren (o.a. via subsidies), afremmen of hinderen (zoals beperkingen opleggen aan de verkoop van alcohol) en verleiden (door inrichting van de openbare ruimte).

Onze ambitie is in Leiden een trendbreuk te bewerkstelligen naar meer bewegen en gezonder eten en minder schadelijk alcohol- en middelgebruik.

Vergeleken met de vorige periode zijn de prioriteiten (gezonde leefstijl) en aandachtsgroepen (jeugd, mensen met enig opleiding en een laag inkomen en ouderen) hetzelfde gebleven. Gezondheidsbevordering heeft immers een lange adem.

Nieuw is dat wij een definitie van gezondheid hanteren die verder gaat dan puur lichamelijk en mentaal functioneren. Dit doet wij door introductie van het begrip vitaliteit, het vermogen te kunnen doen wat je wilt doen. Vitaliteit is meer dan zelfregie omdat het de kwaliteit van leven centraal stelt door de nadruk te leggen op wat mensen energie geeft, wat hen drijft.

Nieuw is ook de nadruk op verleiden als methode (in plaats van ge- en verbieden) met de omgeving als uitgangspunt. Wij richten de omgeving zo in dat de gezonde keuze het meest voor de hand liggend, het meest uitdagend en het meest lonend is. Dit betekent veel aandacht voor ruimtelijk beleid en duurzaamheid omdat dit juist een terrein is waar wij veel kunnen betekenen. Kwalitatief en functioneel groen en een fiets- en wandelvriendelijke omgeving dragen in ruimte mate bij aan de gezondheidsbeleving en het gedrag van mensen. Bewegen heeft onder andere een gunstige uitwerking op (het voorkomen van) depressie en overgewicht (en met dat laatste ook op het voorkomen van diabetes). Groen vangt fijn stof af, reduceert hittestress, nodigt uit tot beweging en bevordert de sociale samenhang in de buurt. De positieve effecten van een groene leefomgeving blijken het grootst voor mensen die meer op hun eigen buurt zijn aangewezen, zoals ouderen/ mensen met beperkingen, kinderen en mensen met een lagere sociaal economische status.

Verleiden tot gezonde keuzes speelt ook in het sociale domein een belangrijke rol. Zo worden bijvoorbeeld in de Centra voor Jeugd en Gezin ouders en kinderen verleid tot buiten zijn en bewegen. Wij willen de samenwerking tussen de eerstelijns gezondheidszorg en de voorzieningen waar de gemeente voor verantwoordelijk is, zoals zorg, welzijn en sport, versterken.

Met Jongeren op Gezond Gewicht willen wij bereiken dat kinderen en jongeren in Leiden gezonder gaan eten en meer bewegen. JOGG is een sterk voorbeeld van publiek- private samenwerking. Inzichten en methoden ontleend aan wetenschap en marketing spelen hierin een grote rol.

Bij het verminderen van (onverantwoord) alcohol- en middelengebruik richten wij ons vooral op jongeren omdat alcohol en middelengebruik (sof- en harddrugs, partydrugs etc) op jonge leeftijd schadelijk is voor de ontwikkeling van de hersenen en van invloed is op het

voorkomen van onverantwoord gebruik in een latere levensfase. Hierbij maken wij gebruik van een combinatie van hinderen, beschermen en verleiden.

Voor het voorkomen van roken hebben wij geen aparte acties benoemd: het is onderdeel van de methodiek gezonde school. Beschermen (tegen meeroken) en hinderen is vooral Rijksbeleid: rookverbod publieke ruimtes en horeca, duurder maken van tabak, etc.

In het preventief ouderengezondheidsbeleid richten wij ons op het versterken van de vitaliteit in nauwe samenwerking met de Leidse kennisinstellingen, de diverse zorg- en welzijns- en sportorganisaties, zelforganisaties van ouderen en gehandicapten en instellingen actief op het gebied van natuur en duurzaamheid.

Mensen met een laag inkomen en weinig opleiding lopen significant meer risico op gezondheidsproblemen. Daarom blijven wij investeren in een wijkgerichte aanpak zoals aan de orde is in JOGG, in Sportenderwijs en in de activiteiten van HARA. Aan minima bieden wij toegang tot een collectieve aanvullende ziektekostenverzekering waarmee zij onder andere kunnen deelnemen aan door Zorg en Zekerheid gefinancierde beweegprogramma's.

Vervolgens willen wij hen motiveren tot deelname aan de reguliere sport en beweegactiviteiten in de stad.

Naast de samenwerking met de GGD, van oudsher een belangrijke partner in ons gezondheidsbeleid en de zorg- en welzijnsinstellingen, versterken wij de samenwerking met de zorgverzekeraars, het zorgkantoor, de kennisinstellingen, met de privé sector en last but not least de inwoners zelf: vrijwilligers, cliënten, jongeren, ouderen, etc .Bij het verleiden tot gezond gedrag en bewegen maken wij zoveel mogelijk gebruik van moderne marketingmethododes waarbij uitdaging en beloning centraal staan.

1. Inleiding

Dat gezondheid belangrijk is hoeft geen nadere explicatie.

De vraag die in deze concept nota Lokaal Gezondheidsbeleid centraal staat is wat wij als lokale overheid, in aanvulling op de landelijke en gezamenlijke regionale inzet, doen om de gezondheid van onze inwoners te bevorderen. Daarbij richten wij ons vooral op die onderdelen waarop wij de grootste invloed hebben en de meeste gezondheidswinst kunnen boeken. Met deze nota voldoen wij tegelijkertijd aan onze verplichting⁴ om eens in de vier jaar een nieuwe nota lokaal gezondheidsbeleid uit te brengen met daarin aandacht voor de landelijke prioriteiten.

1.1 Landelijk kader

Deze landelijke prioriteiten zijn voor de komende periode vastgelegd in de nota “*Gezondheid dichterbij*” van mei 2011 en dezelfde als in de voorgaande periode: voorkomen en/ of tegengaan van schadelijk alcoholgebruik, depressie, diabetes, obesitas en roken. Nieuw in de landelijke nota is de sterkere aandacht voor bewegen, voor publiek-private samenwerking en voor de eigen verantwoordelijkheid. Nieuw is ook artikel 5a uit de Wet Publieke Gezondheid (WPG) dat gemeenten verplicht uitvoering te geven aan de ouderengezondheidszorg. Dit behelst in ieder geval het systematisch volgen en signaleren van de gezondheid van ouderen en van gezondheid bevorderende en bedreigende factoren. Dit doen we via de Ouderengezondheidspeiling uitgevoerd door de GGD. Aan de andere bepalingen:- het ramen van de behoeften aan zorg, preventieve activiteiten, het geven van voorlichting en advies en begeleiding- werken wij via het WMO beleidsplan en de transitie van de AWBZ.

1.2 Regio

Behalve in de financiering van en opdrachtverlening aan de GGD werken wij in het verminderen van schadelijk alcohol- en middelengebruik bij jongeren, in het OGGZ beleid en in de aanpak van huiselijk geweld samen met de andere gemeenten in Holland Rijnland. De regionale nota Volksgezondheidsbeleid 2013-2016 “Gezonder in de buurt”³ sluit aan bij de speerpunten uit de landelijke nota en adviseert in het lokaal beleid vooral in te zetten op de doelgroepen, mensen met een lage sociaaleconomische status en ouderen.

1.3 Karakter van deze nota

Gezondheidsbevordering heeft een lange adem. Deze nota heeft daarmee vooral het karakter van een actualisatie van de vorige nota (2008-2012) aan de hand van nieuwe ontwikkelingen (zie onder), nieuwe landelijke speerpunten (preventieve ouderengezondheidszorg, nadruk op bewegen, fysieke omgeving, eigen verantwoordelijkheid en publiek-private samenwerking), nieuwe wetenschappelijke inzichten en methodes (vitaliteit en verleiden) en een korte evaluatie van de vorige nota.

1.4 Ontwikkelingen

Anders dan de speerpunten is de omgeving waarin wij moeten opereren wel veranderd.

- Door bezuinigingen hebben we minder financiële middelen.
- Door de decentralisatie van de AWBZ, de Jeugdzorg en de Participatiewet hebben we meer mogelijkheden voor samenhangend beleid .
- De toenemende tendens om de verantwoordelijkheid meer bij de inwoners zelf te leggen betekent voor gezondheidsbevordering dat ge- en verboden plaats maken voor

---

⁴ Artikel 13 van de Wet Publieke gezondheid

verleiden: hoe maken we het voor onze inwoners aantrekkelijk en gemakkelijk om gezonde keuzes te maken.

- Samenwerken en verbinden worden steeds belangrijker bij een terugtrekkende overheid. Samenwerking op zoveel mogelijk fronten kan de effectiviteit van gezondheid bevorderende interventies versterken. JOGG (Jongeren Op Gezond Gewicht) is hier een mooi voorbeeld van.
- Het steeds krachtiger profileren van Leiden als historische kennisstad biedt goede aanknopingspunten voor het gezondheidsbeleid. Zo werken wij bij het verleiden tot gezonde keuzes ook nauw samen met de vele kennisinstellingen die de stad rijk is en nodigt onze compacte, historisch gegroeide, stad eerder tot fiets- en wandelverkeer uit dan tot autogebruik.

1.5 Doel en werking nota

Lokaal gezondheidsbeleid is grotendeels facetbeleid.

Met deze nota geven wij aan wat wij doen om de gezondheid van onze inwoners te bevorderen. Daarmee vormt deze nota een kader voor **alle** Leidse beleidsvoornemens die van invloed zijn op de gezondheid (positief of negatief) van de inrichting van de openbare ruimte tot aan de uitvoering van de WMO.

1.6 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat onze focus voor de komende jaren bij het bevorderen van de gezondheid van de Leidse inwoners. In hoofdstuk 3 vatten we de resultaten van de gezondheidspeilingen voor Leiden samen. Ook geven wij een korte terugblik op de afgelopen periode aan de hand van een enquête onder onze partners. Hoofdstuk 4 beschrijft hoe we onze ambities willen realiseren. In hoofdstuk 5 geven we een overzicht van de indicatoren en de financiering.

2. Visie en Doelstellingen

Gezond gewicht, meer bewegen, versterken van de vitaliteit en tegengaan van onverantwoord alcohol- en middelengebruik zien wij als de belangrijkste thema's voor ons lokaal gezondheidsbeleid. Hiermee sluiten wij aan bij de landelijke en regionale prioriteiten.

Bewegen en investeren in een groene omgeving staan daarbij centraal, omdat dit een gunstig effect heeft op zowel de geestelijke als de lichamelijke gezondheid (vitaliteit). Groen vangt fijn stof af en reduceert hittestress. Een groene, beweegvriendelijke, omgeving nodigt uit tot wandelen en fietsen en zorgt ervoor dat mensen zich zowel lichamelijk en geestelijk gezonder voelen. Groen bevordert tot slot de sociale samenhang. Dit effect is het grootst bij mensen die veel thuis zijn zoals ouderen, mensen met een beperking en mensen met een laag inkomen en weinig opleiding.

Hoewel we langer leven én langer vitaal blijven, geldt dat niet voor iedereen in dezelfde mate. Mensen met weinig opleiding en een laag inkomen leven gemiddeld zo'n zeven jaar korter en krijgen eerder te maken met (chronische) aandoeningen. Het drankgebruik onder jongeren baart zorgen, evenals het veelvuldig voorkomen van overgewicht. Een ouder wordende bevolking leidt onvermijdelijk tot een grotere zorgvraag.

2.1 Gezondheid: waar hebben we het over?

De WHO (World Health Organization) definieert gezondheid als "een toestand van volledig fysiek, geestelijk en sociaal welbevinden". Recent heeft arts en onderzoeker Machteld Huber een nieuwe definitie voorgesteld: "het vermogen zich aan te passen en een eigen regie te voeren, in het licht van de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven". Hoewel er niets mis is met het streven naar een toestand van volledig welbevinden kan de definitie van de WHO in de praktijk leiden tot medicalisering en eindeloos doorbehandelen. Ook als dit voor de patiënt zelf weinig toevoegt aan de kwaliteit van leven. De definitie van Huber doet meer recht aan het belang van het versterken van zelfregie. Deze definitie laat goed zien dat WMO en gezondheidsbeleid veel raakvlakken hebben en ligt in lijn met de Sociaal-Maatschappelijke Structuurvisie. Toch past enige reserve. In deze definitie zou iemand als Stephen Hawking immers gezonder zijn dan een laaggeschoolde dertiger zonder fysieke of psychische kwalen, maar zonder werk en met een laag inkomen.

2.2 Vitaliteit

Nog interessanter is de definitie gehanteerd in het rapport "Grijs is niet zwart-wit" van de Leyden Academy on Vitality and Ageing die, door het begrip vitaliteit, levenslust, centraal te stellen, recht doet aan beide aspecten van gezondheid. Bij vitaliteit gaat het om de vraag in hoeverre mensen ambities kunnen stellen die passen bij hun levenssituatie en vervolgens in staat zijn om deze te realiseren. Vitaliteit is meer dan zelfregie. Omdat het de kwaliteit van leven centraal stelt door de nadruk te leggen op wat mensen energie geeft, wat hen drijft.

Onderstaande afbeelding, afkomstig uit het rapport “Grijs is niet zwart-wit”⁵, illustreert hoe in deze visie gezondheid en vitaliteit zich tot elkaar verhouden en wat de verantwoordelijkheid van het individu en die van het publieke domein is. De horizontale as staat voor de publieke functie waar medici en de GGD de gezondheid door respectievelijk preventie en behandeling proberen te beïnvloeden. De verticale as staat voor de eigen verantwoordelijkheid waar wij als gemeente o.a. in ons fysieke en in ons WMO- beleid onze inwoners kunnen steunen.

2.3 Vier invalshoeken voor gemeentelijk beleid

Naast biologische factoren zijn vooral de fysieke en sociale omgeving, de aanwezigheid van voorzieningen en leefstijl van invloed op de gezondheid. Wat wij als lokale overheid in samenwerking met de partners doen is:

- beschermen (tegen luchtvervuiling, geluidsoverlast, e.d. veelal via wet- en regelgeving of door aanleg van groen, zie hiervoor o.a. het actieplan Geluid en het actieplan Luchtkwaliteit);
- verleiden (tot een gezonde leefstijl: bv door inrichting van de openbare omgeving, het bieden van sportfaciliteiten, etc);
- faciliteren onder andere via subsidie;
- afremmen of hinderen (zoals beperkingen opleggen aan de verkoop van alcohol, rookverboden, coffeeshops, snackbars in de omgeving van scholen), (laten) wijzen op de schadelijke gevolgen van roken, middelen (soft- hard- en partydrugs) en teveel alcohol, etc.).

2.4 Wat willen we bereiken?

Onze ambitie is in Leiden een trendbreuk te bewerkstelligen naar meer bewegen en gezonder eten en minder schadelijk alcohol- en middelengebruik.

Dit doen wij zo min mogelijk door ge- en verboden en zoveel mogelijk door verleiding. Bij dat laatste maken wij gebruik van de inzichten ontleend aan recent onderzoek naar de invloed van prikkels in de omgeving.

Wij richten de omgeving zo in dat de gezonde keuze het meest voor de hand liggend is, het meest uitdagend en het meest lonend.

Voor het voorkomen van roken hebben wij geen aparte acties benoemd: het is onderdeel van de methodiek gezonde school. Beschermen (tegen meerroken) en hinderen is vooral Rijksbeleid: rookverbod publieke ruimtes en horeca, duurder maken van tabak, etc.

---

⁵ Grijs is niet Zwart Wit, Ambities van 55+ , Uitgevoerd door de Leyden Academy on Vitality and Ageing en Trendbox in opdracht van Medical Delta, 2013, blz 20

3. Onze uitgangspositie: waar staan we nu?

3.1 Gezondheidspeilingen

Uit de laatste Jeugdpeiling (najaar 2008) blijkt dat overgewicht in 2008 net zo vaak voor komt als in 2003. Overgewicht en ernstig overgewicht komen in Leiden vaker voor dan gemiddeld in de regio. Ondergewicht komt in Leiden evenveel voor als in de rest van de regio en zelfs iets meer dan overgewicht. Jongeren in Leiden scoren gemiddeld ook ongunstiger op eetgewoonten. Hoewel meer jongeren vergeleken met 2003 voldoen aan de norm gezond bewegen, zitten we in Leiden nog steeds onder het landelijk gemiddelde. Het alcoholgebruik onder jongeren ligt in Leiden lager dan in de regio en vertoont een dalende trend. Het gebruik van middelen is (licht) toegenomen. Datzelfde geldt voor het percentage rokers.

Helaas beschikken we niet over recentere cijfers omdat de volgende Jeugdpeiling nu, najaar 2013, gestart is. Dit betekent dat de resultaten pas zomer 2014 beschikbaar zijn.

Uit de veel recentere gezondheidspeiling van 2012 van de GGD blijkt dat de gezondheid van de Leidse volwassenen (19-64 jaar) en die van de ouderen (65+) op de meeste aspecten (roken, bewegen, eenzaamheid, beperkingen, chronische aandoeningen en ervaren gezondheid) niet significant afwijkt van de rest van Midden Holland. Overgewicht komt in Leiden relatief minder voor. Uitschieters in ongunstige zin zijn overmatig drankgebruik en het risico op depressie bij de groep 19-65 jaar. De groep boven 65 jaar in Leiden heeft aanzienlijk meer te maken met mobiliteitsbeperkingen⁶.

Vergeleken met andere grotere steden wijkt de gezondheid van de Leidenaren weinig af. Zo is bijvoorbeeld het percentage jongeren met overgewicht vergelijkbaar met dat in andere grotere steden. Ditzelfde geldt voor het aantal mensen met psychische klachten en voor eenzaamheid bij ouderen.

3.2 Enquête partners

In de vorige periode vormde de nota *Accenten in gezondheid* het kader voor ons gezondheidsbeleid. Deze nota legde het accent op jeugd met aandacht voor overgewicht, schadelijk alcoholgebruik en weerbaarheid en bij inwoners met de grootste gezondheidsrisico's (mensen met weinig opleiding en een laag inkomen) via een wijkgerichte aanpak.

Eind 2012 hebben wij de belangrijkste Leidse partners (GGD, scholen, Activite, Radius, etc.) naar hun mening gevraagd over de uitvoering van het Leidse gezondheidsbeleid in de afgelopen jaren en kansen en bedreigingen voor de toekomst.

Hieronder een samenvatting van de resultaten van de enquête onder de partners:

Sterke punten

- Leiden is sinds 2011 een Jongeren Op Gezond Gewicht gemeente: bevestiging focus op het voorkomen van overgewicht.
- Sinds 2009 is er structurele aandacht voor alcoholmatiging in de regio Hollands Midden (Bestuurlijk Overleg Alcoholmatiging).
- De start van de combinatiefunctionarissen sport & cultuur.
- Oprichting Centra voor Jeugd en Gezin op diverse plekken in de stad.

⁶ Zie Kerncijfers van de gemeente Leiden 2012 in bijlage 2.

- Meer taken naar de gemeente, ook voor meer kwetsbare groepen: biedt kansen voor samenhangend beleid.
- Omslag van denken van Ziekte & Zorg naar Gezondheid & Gedrag.
- Steeds betere samenwerking tussen zorgverleners van verschillende disciplines.
- Verbetering van (wetenschappelijke) inzichten op het gebied van depressie en eenzaamheid bij ouderen.

Zwakke punten/ bedreigingen

- Stopzetten van wijkgerichte aanpak in Leiden-Noord en Leiden Zuidwest, inclusief de opgebouwde wijkgerichte netwerken rond gezondheid. Dit leidt tot een minder coherente inzet in wijken rond gezondheid. Het belang van wijkgericht (samen)werken blijft.
- Projectmatige aanpak die niet structureel is: na verloop van tijd stopt de aandacht en de financiering.
- Versnippering van beleid.

Aandachtspunten

- Belangrijkste onderwerp waar gemeente zich op moet gaan richten is wijkgericht werken. Verbinding zoeken met eerstelijns gezondheidscentra en daar een gemeenteloket openen, bijvoorbeeld WMO loket.
- Belang van een focus op ouderen blijft en wordt met de vergrijzing steeds belangrijker: gezondheid en zelfstandigheid van ouderen wordt het belangrijkste onderwerp de komende jaren.
- Belang centrumfunctie Leiden in de regio, ook op het gebied van gezondheid.

Naast veel positieve ontwikkelingen zijn er dus vooral zorgen over de toekomst van de wijkgerichte aanpak, de versnippering van beleid en aanbod en het verlies van aandacht als projecten (subsidies) aflopen. Hierbij dient de kanttekening gemaakt te worden dat eenmalige projectsubsidies vooral de functie hebben om een nieuwe werkwijze/ aanpak uit te testen. Bij gebleken succes is het de bedoeling dat deze onderdeel uit maken van de reguliere werkwijze van onze partners. Door de bezuinigingen zijn de projecten Lekker Fit (beweegstimulering) en Maathouden (gezonde voeding) gericht op respectievelijk de basisscholen en de Centra voor Jeugd en Gezin in Leiden Noord gestopt. Dit wordt ondervangen door Jongeren Op Gezond Gewicht (JOGG, waarover hieronder meer). Nieuw is ook Sportonderwijs, bewegingslessen in combinatie met voorlichting voor allochtonen, en het Jeugdsportfonds (vergoeding kosten deelname sport voor mensen met een laag inkomen). De verzwaaring van taken die de gemeente krijgt op het gebied van kwetsbare mensen (WMO, jeugdzorg, participatiewet) biedt kansen voor meer samenhang in het beleid maar ook bedreigingen omdat we meer moeten doen met minder geld. Preventie en vroege signalering zijn dus heel belangrijk omdat we daarmee zwaardere, en daarmee ook duurdere, vormen van zorg kunnen voorkomen.

4. Gemeentelijk gezondheidsbeleid: beschermen, verleiden, faciliteren en afremmen

Het merendeel van het gezondheidsbeleid wordt, zoals eerder aangegeven, uitgevoerd door de GGD. Voorbeelden daarvan zijn infectieziekten, bestrijding, jeugdgezondheidszorg, medische milieukunde, technische hygiënezorg, gezondheidsbevordering, etc.⁷ Een groot deel van de taken van de GGD is strak geprotocolleerd of er worden binnen andere kaders afspraken over gemaakt (zoals over de jeugdgezondheidszorg).

In ons lokaal beleid blijven wij sterk inzetten op preventie, waarbij we ons meer dan voorheen richten op het belang van beweging voor de geestelijke en lichamelijke gezondheid. Dit betekent meer aandacht voor de fysieke omgeving en voor verleiden als instrument. Hierbij maken wij gebruik van nieuwe wetenschappelijke inzichten en in het bedrijfsleven beproefde marketingmethodes.

Ook gaan we in Leiden door met de wijkgerichte aanpak. Wij blijven HARA subsidiëren voor het geven van advies en informatie, coördinatie en netwerkondersteuning (o.a. Leiden Gezond en Wel en bewegingsstimulering ouderen), groepsvoorlichting (o.a. gezonde voeding en beweging en het huiskamerproject Veerkracht) en het aanbieden van cursussen. Gemeente, zorgkantoor, zorgverzekeraar en zorgaanbieders werken samen in de pilot “wijkgebonden ouderenzorg” in het bieden van zorg en ondersteuning vanuit de visie dat deze communicerende vaten zijn. De kwaliteit en de intensiteit van het aanbod aan ondersteuning heeft immers een direct effect op de vraag naar zorg en vice versa. Tot slot bestendigen wij de wijkgerichte aanpak door aandacht voor gezondheid een integraal onderdeel te laten zijn van o.a. de *sociale wijkteams* en *veilig opgroeien*, én via de inzet van de combinatiefunctionarissen sport en cultuur.

Bij het voorkomen van schadelijk alcohol- en middelengebruik onder jongeren maken wij gebruik van de handreikingen van de regionale beleidsvisie verslavingspreventie. In de gezondheidsbevordering van ouderen en mensen met een beperking ligt het accent op het versterken van de vitaliteit.

4.1 Fysieke inrichting stad: groen en verleiden tot beweging

Stedenbouw en ruimtelijke kwaliteit kunnen (in combinatie met voorlichting en activering) veel bijdragen aan een gezondere leefstijl⁸. Er is een relatie tussen de inrichting van de buitenruimte en het gedrag van de mensen die daar gebruik van maken. In een stad met een hoge bebouwingsdichtheid en relatief weinig parkeerruimte wordt meer gelopen en gefietst. Wat dat betreft heeft Leiden, met haar historische binnenstad, goede kaarten in handen voor een gezonde leefstijl. De smalle stegen, straten en de vele bruggen in de binnenstad zijn immers niet gebouwd op autoverkeer. Hierdoor is de fiets verreweg de snelste manier om ergens te komen en dus de gemakkelijkste en aantrekkelijkste keuze. Fietsen is goed voor het milieu, past in het streven naar duurzame mobiliteit én is goed voor onze gezondheid. Bovendien, wie op de fiets zit, zit niet in de auto: fietsen bevordert dus de Leidse bereikbaarheid⁹.

⁷ Zie bijlage 3 voor een overzicht van de wettelijke taken uitgevoerd door de GGD HM.

⁸ Zie hiervoor o.a. het artikel *Gezonde, vitale steden*, bijlage 2.

⁹ Zie hiervoor www.leiden.nl/fiets

Behalve een omgeving die tot bewegen uitnodigt is ook groen heel belangrijk voor de gezondheid. Mensen voelen zich gezonder in een groene omgeving: het bevordert beweging en de sociale contacten. In de begin 2013 vastgestelde Nota Wonen is gewezen op het belang voor de leefbaarheid van voldoende groen, speelplekken voor kinderen en veilige fietspaden. Deze zijn vooral belangrijk voor kleine kinderen (en hun ouders) en mensen met een beperking/ouderen. Omdat zij meer op de directe omgeving zijn aangewezen. Daarom streven wij naar meer kwalitatief groen (speelplekken, ontmoetingsruimten). Dit doen wij o.a. door bij de start van de ontwikkeling van nieuwe bouw- en herinrichtingsplannen advies in te winnen bij de GGD en het Platform Gehandicapten. Ruimtelijke kwaliteit (en toegankelijkheid voor minder validen) is daarbij belangrijker dan kwantiteit (omvang). Om beweging en zelfredzaamheid bij ouderen/ mensen met een beperking te stimuleren zorgen we dat de openbare ruimte zoveel mogelijk BTB is (Bereikbaar, Toegankelijk en Bruikbaar). Het gaat daarbij vooral om de doorgankelijkheid van stoepen en voetpaden

Kans voor duurzame mobiliteit: de opkomst van de ebike

Met de opkomst van de ebike verwachten we dat het aantal forensen (Leiden heeft een redelijk grote uitgaande pendel naar o.a. Den Haag) dat de fiets pakt toeneemt. De onlangs voltooide Velostrada biedt een snelle route naar den Haag. Aantrekkelijker nog dan de Velostrada is de Via A44 die een directere route naar het hart van Den Haag biedt. De ebike maakt het ook voor ouderen, die over minder fysieke kracht beschikken, gemakkelijker om op de fiets te klimmen.

Hieronder geven wij een overzicht hoe wij door middel van fysieke ingrepen onze inwoners willen verleiden tot beweging en zorgen voor meer groen.

Verbeteren lokale en regionale fietsroutes

Het fietsgebruik, woon- werk en recreatief, in de regio met 10% doen toenemen is het doel van de onlangs in concept vastgestelde nota "Herijking fietsroutes". Dit doen we door ons lokale fietsnetwerk aan te laten sluiten op het regionale fietsnetwerk en in te zetten op groene, veilige en aantrekkelijke routes tussen stad en platteland. Om de veiligheid op de fietspaden te verbeteren en luchtverontreiniging van scooters en brommers af te doen nemen zorgen we voor meer elektrische oplaadpunten op lange afstandsroutes.

Aanleg Singelpark

Verleiden tot bewegen is ook een van de doelen van het Singelparkplan. De ruim zes kilometer lange vestingsingel moet een aaneengesloten groene long om de binnenstad worden waar kinderen, volwassenen en ouderen kunnen wandelen, fietsen, varen, sporten, schaatsen, natuur en cultuur beleven, picknicken, spelen en nog veel meer. Onlangs is geld vrijgemaakt voor vijf groene recreatieve routes die de Singel en het buitengebied verbinden o.a. een brug die Leiden-Zuid verbindt met de Oostvlietpolder (zie ook hieronder).

Ontsluiting Oostvlietpolder

Verbeteren van de bereikbaarheid van de Oostvlietpolder voor wandelaars, fietsers, skeeleraars en ruiters uit de aangrenzende wijken staat centraal in het toetsingskader Oostvlietpolder. Daarnaast willen wij de Oostvlietpolderroutes laten aansluiten op het regionale en lokale recreatieve groen netwerk.

Stimuleren fietsverkeer van en naar school

De laatste jaren hebben we flink geïnvesteerd (o.a. via borden, palen en zebrapaden) in het verbeteren van de verkeersveiligheid rondom scholen om te stimuleren dat (basis)schoolkinderen op de fiets of lopend naar school gaan (in plaats van met de auto gebracht worden). Veel auto's bij de toegang bij scholen creëren een onveilige en onprettige situatie voor de kinderen die wel met de fiets komen. Daarom blijven we in overleg met de scholen zoeken naar manieren om het fietsverkeer van en naar school verder te bevorderen en het autoverkeer te ontmoedigen.

Project Groene Voetstappen

Voor elke heen- of terugreis die te voet, per fiets of per step wordt afgelegd sparen kinderen één 'Groene Voetstap'. Door mee te doen met het verzamelen van 'Groene Voetstappen' ontdekken leerlingen en hun ouders dat het niet alleen leuker, gezonder en veiliger is om te voet of per fiets of step naar school te gaan, maar ook beter voor het milieu.

Meer parken en functioneel groen

Een dichtbebouwde stad als Leiden vraagt om extra aandacht voor de aanwezigheid van groen. We gaan het groen zoveel mogelijk versterken en verbinden met groene recreatieve routes om onze inwoners/ bezoekers op een aantrekkelijke manier door de stad naar het groene hoofijzer rond de stad te leiden. De afgelopen jaren is er flink geïnvesteerd in de uitbreiding van het groen in Leiden zoals in park Matilo.

Meer groen in de nabijheid van ziekenhuizen en woon-zorgcomplexen

Groen heeft een positief effect op de gezondheid. Daarom willen wij onderzoeken hoe wij initiatieven en ideeën om de ruimte in en om ziekenhuizen en woon-zorgcomplexen te "vergroenen", zoals bijvoorbeeld met de speelpleinen rondom scholen is gebeurd (zie onder), kunnen faciliteren.

Ondersteunen lokale initiatieven

We zien steeds meer initiatieven in de stad voor stadslandbouw, buurttuinen en gezond eten. Deze ondersteunen wij van harte onder de voorwaarde dat het ruimtelijk mogelijk is en met omwonenden afgestemd. Via het fonds voor lokale initiatieven is voor dit soort initiatieven een eenmalige cofinanciering mogelijk. Deze initiatieven kunnen meerdere doelen dienen: ze maken de stad groener, maken gezond eten bereikbaar, dragen bij aan de sociale samenhang en kunnen in sommige gevallen ook nieuwe inkomstenbronnen opleveren. Om dit soort initiatieven te stimuleren stellen wij een kaart op met een overzicht van alle locaties in de stad die hiervoor mogelijkheden bieden. Ook willen wij een netwerk van groene buurtinitiatieven opzetten, gekoppeld aan het IVN project Groen Dichterbij¹⁰ waarin initiatiefnemers elkaar kunnen steunen en inspireren

Meer speelplekken voor jong en oud

Voor kinderen is het belangrijk dat er voldoende groene speelplekken zijn in de directe nabijheid van hun woning, zeker in een compacte stad als Leiden. Het gaat daarbij niet alleen om de gebruikelijke speeltuinen en andere ingerichte speelplekken, waarvoor het (enigszins gedateerde) in 1995 vastgestelde beleidsplan Speelruimte het kader vormt, maar ook om

---

¹⁰ Groen Dichterbij stimuleert mensen om als buurt, straat of wijk gezamenlijk aan de slag te gaan met het 'vergroenen' van de omgeving. Groen Dichterbij geeft deze buurtprojecten een podium om kennis en diensten uit te wisselen, inspiratie op te doen en anderen te inspireren. Ieder jaar wordt per provincie het beste project geselecteerd. Deze Groen Dichterbij Icoonprojecten krijgen financiële ondersteuning, en dienen als stimulans voor anderen om zelf aan de slag te gaan. Op deze manier wil Groen Dichterbij de sociale cohesie in buurten verbeteren en de natuur in de bebouwde omgeving een sterke impuls geven.

natuurlijke speelplekken. Met natuurlijke speelplekken bedoelen wij de vroegere “niemandslandjes” waar kinderen vrij spel hadden, in bomen of struiken klommen en met zand en water rommelden.

Hoewel Leiden redelijk dichtbebouwd is, zijn er her en der voldoende stukjes grond te vinden die zich voor dergelijke, al dan

niet tijdelijke, speelplekken lenen. In de gemeente Uithoorn zijn hier inmiddels goede ervaringen mee opgedaan.” Als oase in het beton biedt het een aantrekkelijk woonmilieu voor gewilde groepen als hoogopgeleide tweeverdieners”¹¹. Daarmee passen dergelijke initiatieven goed in de doelstellingen van *Leiden, Stad van Ontdekkingen* en de *Sociaal Maatschappelijke structuurvisie*.

Torteltuין

Een mooi voorbeeld van de natuurlijke speelplek is de Torteltuין waar wijkbewoners in afwachting van de herziening van het bouwplan voor het gat op de hoek van de lage Morsweg en de Damlaan, een wilde speeltuin hebben gecreëerd voor de buurtkinderen.

Drie generatie speelplaats

In de Rotterdamse deelgemeente Feijenoord is speeltuin Hillesluis een voorbeeld van een speelplaats waar drie generaties (kinderen, ouders en grootouders) bij elkaar komen en gebruik maken van de speeltoestellen.

Speeltuinen blijken ook voor volwassenen een uitstekende plek om plezier in bewegen op te wekken. In diverse steden zijn inmiddels ervaringen opgedaan met “speelplekken” voor meerdere generaties. In het plan voor de tuin van Noord is voorzien in een dergelijke speelplek (De Beweegtuintuin van Noord).

Meer groene schoolpleinen

In 2010 zijn we met behulp van een subsidie van Fonds 1818 gestart met het project groene schoolpleinen onder het motto als de kinderen minder in de natuur komen brengen we de natuur naar de kinderen. Inmiddels zijn zo’n achttien schoolpleinen in meerdere of mindere mate “vergroend”. Na schooltijd hebben de grotere groene schoolpleinen een buurtfunctie. Duurzaam Leiden werkt hierin samen met Springzaad, het netwerk voor speelnatuur. Aandachtspunt bij de groene speelplekken is het onderhoud: voorkomen/ opruimen van zwerfafval.

Meedoen aan Groen doet goed

Zorgen dat in 2014 en 2015 beduidend meer kinderen de natuur aan de stadsrand en daarbuiten bezoeken is het doel van ‘Groen doet goed’. Dit is een samenwerkingsproject van de provincie, het Instituut voor Natuureducatie (IVN) en Duurzaam Leiden. Zij stellen samen met de scholen, de GGD en de kinderen zelf een plan van aanpak op dat zich richt op de Oostvlietpolder. Aansluiting bij JOGG ligt voor de hand.

Meedoen aan Bewegen in het groen

De provincie is gestart met een project *Bewegen in het groen* dat tot doel heeft mensen die normaal nauwelijks bewegen te verleiden tot bewegen in groengebieden binnen of in de directe omgeving van de stad. In Brabant zijn goede ervaringen opgedaan met Biowalking: wekelijks wandelen voor (diabetes-)patiënten onder leiding van een diëtist en een natuurgids. Het Cronesteynpark in Leiden is geselecteerd als één van de zes gebieden in Zuid Holland voor deelname aan dit project. Wij willen onderzoeken of we met dit project kunnen aansluiten bij de (doelstellingen van) Proeftuin Zorg en Welzijn (zie ook paragraaf 4.3c) dat de vitaliteit van ouderen wil versterken.

¹¹ Citaat uit “ Speelnatuur biedt uitdaging voor kind en bestuur”, in Rooilijn, Tijdschrift voor wetenschap en beleid in de Ruimtelijke ordening 03- 2013

Klimaatbestendige stad betrekken bij de actualisatie van de duurzaamheidsagenda

De aanwezigheid van groen is daarnaast belangrijk voor het klimaatbestendig maken van de stad. Vooral mensen met chronische ziekten en ouderen, kunnen veel last ondervinden van warmte. Door de verandering van ons klimaat nemen de kansen op periodieke hevige regenbuien en op langdurige periodes van extreme warmte in de zomer toe. Groene daken dragen bijvoorbeeld bij aan een betere regulering van de hitte en van de wateroverlast. Het thema van de klimaatbestendige stad wordt meegenomen in de actualisatie van de duurzaamheidsagenda. Daarnaast stimuleren wij, waar dat mogelijk is, de aanleg van groene daken en andere maatregelen om de stad klimaatbestendig te maken.

Weren snackkarren

Als JOGG gemeente, waar het verleiden van jongeren tot gezond gedrag het centrale thema is, ligt het voor de hand dat wij als gemeente planologisch niet meewerken aan het mogelijk maken van snackkarren (waar patat kroketten, snoep, e.d. worden verkocht) binnen een straal van 100 meter van de ingang van schoolpleinen van basis- en voortgezet onderwijs. Dit nemen wij mee in de voorgenomen actualisering van het Standplaatsenplan in 2014.

Tot slot: uitvoering sportnota

Met de ingrepen in de fysieke infrastructuur dragen wij ook bij aan het doel van de Sportnota van 2012 "Verleiden tot bewegen". Een breed sportaanbod, ondersteuning van de sportverenigingen en het stimuleren dat **alle** inwoners meer bewegen en sporten moet ervoor zorgen dat in 2016 75% van de Leidenaren voldoet aan de beweegnorm.

Acties:

- Bij de start van nieuwe bouw en herinrichtingsplannen advies inwinnen bij de GGD en het platform Gehandicapten over de hoeveelheid en kwaliteit van het groen met als doel de bevordering van beweging en sociale contacten.
- Om beweging bij ouderen/ mensen met een beperking te stimuleren zorgen dat de openbare ruimte zoveel mogelijk BTB is (Bereikbaar, Toegankelijk en Bruikbaar).
- Oplossen van de knelpunten in de lokale en regionale fietsroutes (zie nota herijking fietsroutes).
- Verder versterken van het lokale en regionale groennetwerk (o.a. Singelpark, Oostvlietpolder).
- Doorgaan met het maken van afspraken over maatregelen die het fietsverkeer van en naar school bevorderen en het autoverkeer ontmoedigen.
- Faciliteren en stimuleren van de aanleg van stadsparkjes e.d. o.a. in de directe omgeving van ziekenhuizen en woon-zorgcomplexen in overleg met (indien van toepassing) eigenaar en met omwonenden/ bewoners.
- Meewerken aan en stimuleren van initiatieven van inwoners voor buurttuinen, moestuinen en stadslandbouw o.a. via
  - een eenmalige cofinanciering;
  - het opstellen van een kaart met een overzicht van de plekken in de stad die zich daarvoor lenen;
  - het opzetten van een netwerk van groene buurtinitiatieven via een koppeling met het IVN project *Groen Dichterbij* en;
  - daarbij afspraken maken over beheer en onderhoud.
- Actualisering beleidsplan speelruimte met daarin ruimte voor initiatieven van bewoners voor speelplekken en voor het gebruik door meerdere generaties.
- Uitvoering Beweegtuin Leiden Noord.

- Doorgaan met Groene schoolpleinen.
- Meedoen aan *Bewegen in het groen* en *Groen doet goed*.
- Acties die bijdragen aan een klimaatbestendige stad, zoals groene daken en investeringen in groen, meenemen in de actualisatie van de duurzaamheidsagenda en bij renovatie en herstructureringsplannen.
- Planologisch niet meewerken aan vestiging van snackkarren binnen een straal van 100 meter van de ingang van scholen voor basis- en voortgezet onderwijs en dit meenemen in de voorgenomen actualisering van het Standplaatsenplan in 2014.

4.2 Sociale omgeving: verleiden tot gezonde keuzes

Een fysieke omgeving, die uitnodigt tot bewegen, is een eerste voorwaarde maar betekent niet altijd automatisch dat die door iedereen benut wordt. Daarom speelt het verleiden tot gezonde keuzes: bewegen, buiten zijn, gezond eten, etc. ook een belangrijke rol in het sociale domein.

Hieronder volgt een overzicht van de manier waarop wij het verleiden tot gezonde keuzes agenderen op het sociale domein

Promoten buiten spelen en bewegen

Een ongezonde leefstijl is een belangrijke risicofactor voor veilig opgroeien.

Daarom wordt binnen *Veilig opgroeien* binnen alle vier de domeinen (thuis, werk, school, vrienden) buiten bewegen en spelen in het groen gepromoot.

Veilig opgroeien is een methodiek die erop gericht is risicofactoren in het opgroeien van de jeugd te verminderen en beschermende factoren te versterken. *Veilig opgroeien* wordt vooral ingezet in wijken waar veel kinderen wonen met een lage sociaaleconomische status (opleiding, inkomen, werkloos, eenoudergezinnen, etc.). Diverse partijen, zoals de school, het welzijnswerk, opvoedingsondersteuning, etc. werken nauw samen om te komen tot een activiteitsaanbod dat bijdraagt aan het versterken van de beschermende factoren en het verminderen van de risicofactoren. Om kinderen steviger in hun schoenen te laten staan bij het weerstaan van de verleiding tot ongezonde keuzes (voedsel, roken, alcohol, middelen) en ze beter bestand te laten zijn tegen groepsdruk zijn de scholen in de Stevenshof, Leiden Noord, Mors en Zuid West dit schooljaar, 2013-2014, gestart met een weerbaarheidstraining. Deze training wordt aangeboden op de scholen in Leiden Noord, Zuidwest en de Mors.

Centra voor Jeugd en Gezin (CJG)

Een belangrijke rol in het jeugdgezondheidsbeleid spelen de Centra voor Jeugd en Gezin¹². Hierin komen diverse disciplines samen. De flexibilisering in de jeugdgezondheidszorg geeft de mogelijkheid extra contactmomenten in te bouwen voor kinderen die meer risico op gezondheidsproblemen lopen.

Tijdige signalering en verwijzing kan zwaardere vormen van zorg voorkomen. Hierin werken wij nauw samen met de Zorgverzekeraar en het Zorgkantoor. Een voorbeeld hiervan is verwijzing door de huisarts naar de beweegcursussen, gefinancierd door de aanvullende verzekering die is afgesloten met de zorgverzekeraar, bij signalering van overgewicht.

Waarna het CJG

betrokkenen vervolgens stimuleert om deel te nemen aan één van de reguliere sportactiviteiten in Leiden.

Sociale wijkteams

¹² Zie hiervoor het basisaanbod GGD in bijlage 4, 80% daarvan is gericht op jeugd.

De veranderingen in het sociale domein (de drie decentralisaties), de huidige versnippering van het aanbod en de noodzaak tot bezuinigingen vragen om een effectievere en efficiëntere aanpak. Wij hebben daarom gekozen voor sociale wijkteams die oplossingsgericht werken. Zij stellen de behoeften en drijfveren van de mensen zelf en hun netwerk centraal stellen in relatie tot hun mogelijkheden. Gezondheid, hetzij als oorzaak hetzij als gevolg, speelt vaak een rol bij mensen die te maken hebben met problemen, waarvoor zij een beroep doen op de WMO en/ of, een uitkering of de jeugdzorg. Door het versterken van de samenwerking tussen eerstelijnszorg en de voorzieningen (zorg, welzijn, sport) waar de gemeente voor verantwoordelijk is, willen wij de vitaliteit en eigen verantwoordelijkheid van onze inwoners versterken.

Lekker naar buiten in Leiden

Het CJG in Leiden is als eerste in Nederland begonnen met het stimuleren van buiten zijn van kinderen tussen 0-4 jaar. Dit gebeurt via de pilot "Lekker naar buiten in Leiden" waarvoor wij een subsidie hebben gekregen van het ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie. Via o.a. een folder, waarin de drie centra van Natuur en Milieu Educatie centraal staan, worden ouders geattendeerd op de buitenlocaties die geschikt zijn voor kleine kinderen. In de actie Buitengewoon werken CJG, scholen en buitenschoolse opvang samen met Natuur en Milieueducatie met als doel kinderen tussen 4 en 12 jaar te stimuleren meer buiten te spelen. Ook basisscholen en BSO's stimuleren het buitenspelen daarbij ondersteund door de methodiek Gezonde school van de GGD. Gezond eten en weerbaarheid zijn daarbij ook belangrijke thema's.

Acties:

- Verder verstevigen samenwerking zorgkantoor en zorgverzekeraar.
- Aanbieden weerbaarheidstrainingen.
- Verleiden tot gezonde keuzes nog meer versterken in Veilig Opgroeien, het CJG en de sociale wijkteams o.a. door bekendheid te geven aan de initiatieven en mogelijkheden op dit terrein (aantrekkelijke fietsroutes, wandelmogelijkheden, speelplekken, etc).
- Versterken van de samenwerking tussen eerstelijnszorg en de voorzieningen waar de gemeente voor verantwoordelijk is.

4.3 Aandachtsgroepen

Een gezond gewicht, verantwoord alcohol- en middelengebruik en bewegen is voor alle inwoners van Leiden belangrijk.

Er zijn een paar redenen om bij sommige van deze onderwerpen extra aandacht aan bepaalde groepen te schenken. Alcohol is schadelijk voor de ontwikkeling van de hersenen van kinderen (tot 23 jaar) en van invloed op later (onverantwoord) drinkgedrag. Dat laatste geldt ook voor gezond gewicht. Kinderen die een ongezond gewicht hebben, lopen een grotere kans dat voor de rest van hun leven met zich mee te dragen. Gewoonten die jong zijn aangeleerd zijn later moeilijker te veranderen.

Zoals eerder in deze nota aangegeven, zijn er aanzienlijke verschillen in levensduur en gezondheid tussen mensen met een hogere opleiding en inkomen en mensen met een lage opleiding en weinig inkomen. Tot slot vraagt een ouder wordende bevolking in combinatie met een zwaardere verantwoordelijkheid van de lokale overheid voor de zorg aan mensen met beperkingen, om extra investeringen in het versterken van vitaliteit.

4.3.1 Jeugd: meer bewegen en gezond gewicht

Via de beweging Jongeren Op Gezond Gewicht zetten diverse partijen waaronder zorgverzekeraar, zorgkantoor, GGD, scholen, bedrijfsleven (o.a. supermarkten), welzijnsorganisaties, woningcorporaties en media zich in om het gezond eten en bewegen voor jongeren aantrekkelijk te maken. Jongeren, maar ook hun ouders en hun omgeving, staan bij de activiteiten centraal.

JOGG is een lokale, duurzame, intersectorale aanpak, die bewezen effectief is om meer kinderen en jongeren op gezond gewicht te krijgen (0-19 jaar). De JOGG-aanpak is gebaseerd op 6 pijlers: 1. Politiek-bestuurlijk draagvlak, 2. Publiek-private samenwerking, 3. Sociale marketing, 4. Wetenschappelijke evaluatie, 5. Verbinding preventie en zorg en 6. Verbinding stedelijk met wijkniveau.

Wij hebben gekozen voor een wijkgerichte aanpak en richten ons in eerste instantie op de wijken Leiden-Noord, Leiden Zuidwest en de Stevenshof omdat in deze wijken het vaakst sprake is van ongezond gewicht.

Voor de duur van 5 jaar (1 januari 2012 tot 1 januari 2017) is een JOGG-regisseur voor Leiden aangesteld met onder andere als opdracht:

- het opbouwen van een netwerk op stedelijk niveau en activiteiten op lokaal niveau gericht op het verleiden van jongeren tot gezonde voeding en meer bewegen.
- werken aan publiek-private samenwerking op stedelijk niveau, in kaart brengen van het bestaande aanbod in de wijken, opsporen van lacunes en het leggen van logische verbindingen.

Met JOGG willen we in 2017 een trendbreuk in eten (gezonder) van, en bewegen (meer) door, de jeugd in de wijken Leiden Noord, Zuidwest en de Stevenshof bereikt hebben.

Gezonde voeding, beweging (en voorkomen van roken, gebruik van alcohol en andere genotmiddelen) gebeurt daarnaast systematisch via de methodiek *gezonde school*. De combinatiefunctionarissen die sinds 2011 actief zijn in Leiden, stimuleren en motiveren kinderen, in aansluiting op JOGG, om op en na school zoveel mogelijk te bewegen. Kinderen van wie de ouders minder draagkrachtig zijn kunnen een beroep doen op het Jeugdsportfonds voor bijvoorbeeld een lidmaatschap van een sportclub of sportartikelen.

Acties:

- Voortzetten deelname JOGG.
- Idem methodiek *Gezonde school*.
- Idem inzet combinatiefunctionarissen sport en cultuur.
- Bij bovenstaande activiteiten zoeken wij zoveel mogelijk aansluiting bij initiatieven van Duurzaam Leiden zoals *Groen doet goed*.

4.3.2 Jongeren: terugdringen schadelijk alcohol- en middelengebruik

Bij deze aanpak maken wij gebruik van een combinatie van verleiden, beschermen en afremmen. In 2012 hebben wij als centrumgemeente een 'Regionale Beleidsvisie Verslavingspreventie Zuid-Holland Noord' geschreven met diverse handreikingen aan de gemeenten om (overmatig) alcoholgebruik en middelengebruik door jongeren terug te dringen.

Centrale onderdelen zijn:

- voorlichting (GGD Hollands Midden) aan kinderen en ouders en scholing van docenten via de programma's De Gezonde School en Genotmiddelen voor het primaire en het voortgezet onderwijs;
- versterken weerbaarheid: nee kunnen zeggen tegen tabak, alcohol, drugs of ongezond voedsel;
- benutten extra contactmomenten jeugdgezondheidszorg bij signalering van (risico op) alcohol en drugsgebruik;
- regelgeving & handhaving op scholen (voor tabak, alcohol en middelen waaronder (soft)drugs) en bij evenementen;
- handhaving leeftijdsriteria voor koop en verkoop alcohol en middelengebruik;
- regelgeving voor coffeeshops;
- training van intermediairs in het jongerenwerk, buurt en clubhuiswerk;
- samenwerking met Bureau Halt. Wanneer jongeren een HALT-waardig delict plegen (vaak in relatie tot alcohol) is een leerweg bij Brijder onderdeel van de taakstraf. Wij wachten de resultaten van dit instrument af (binnenkort wordt het project landelijk geëvalueerd) om te besluiten of we hier na 2014 middelen voor willen reserveren.

Minder alcohol door jongeren is ook een van de doelen van de vernieuwde Drank- en Horecawet. Met ingang van 2014 mag geen drank of tabak meer worden verkocht aan jongeren onder de 18 jaar. Uiterlijk 1 juli 2014 moet onze gemeenteraad een preventie en handhavingsplan hebben vastgesteld.

Met ons beleid gericht op verstandig alcohol- en middelengebruik willen wij in 2015 bereikt hebben

1. Dat het percentage jongeren dat in Leiden alcohol gebruikt de komende jaren verder daalt evenals het gemiddeld aantal glazen dat (al drinkende) jongeren tussen 12-18 jaar drinken.
2. Dat het percentage jongeren dat middelen gebruikt omlaag gaat.

Acties:

- Op lokaal niveau uitvoeren van de acties uit de handreikingen van de Regionale Beleidsvisie Verslavingspreventie.
- Opstellen van een Preventie en Handhavingsplan verkoop alcohol en tabak
- Ontwikkelen van een indicator voor het terugdringen van het middelengebruik op basis van de Jeugdpeiling 2014 (over 2013).
- Afhankelijk van de evaluatie reserveren van middelen voor een leerweg bij Brijder als deel van de taakstraf bij een Haltwaardig delict waar middelen of alcohol een rol in speelden.

4.3.3 (Kwetsbare) Ouderen: versterken vitaliteit en eigen regie

De ene oudere is de andere niet. Sommige ouderen krijgen eerder te maken met beperkingen, afhankelijk van biologische aanleg, sociaaleconomische omstandigheden, leefstijl en culturele achtergrond. Het heeft daarom ook niet zoveel zin om hier een leeftijdsgrens te noemen.

Het hebben van beperkingen hoeft een actief en bevredigend leven niet in de weg te staan als de focus ligt op wat mensen nog wél kunnen. Hiervoor is het nodig te kijken naar wat mensen drijft en wat hen energie geeft en op basis daarvan doelen te stellen die haalbaar zijn. Het preventief ouderengezondheidsbeleid heeft daarmee een grote overlap met het WMO beleidsplan waarin participatie, mee (blijven) doen, centraal staat.

Vitaliteit

Met het versterken van de vitaliteit willen we bereiken dat iedereen, met inachtneming van eventuele beperkingen, zo lang mogelijk een actief en bevredigend leven kan leiden. Dit doen we met de volgende **acties**:

- via de subsidiering van diverse voorzieningen en (beweeg-)activiteiten zoals die van de ouderenadviseurs en de dienstencentra van Radius;
- door hierbij zoveel mogelijk verbindingen leggen met de vele initiatieven voor meer groen in de diverse buurten en versterking van gebruik van het aanwezige groen (zie ook 4.1.) bijvoorbeeld aansluiting bij *Meer bewegen in het groen*;
- door in de wijkagenda's en sociale wijkteams aandacht te besteden aan het signaleren en voorkomen van eenzaamheid en andere psychosociale problemen zoals depressie, ernstig alcoholmisbruik en ontspoorde zorg;
- door het versterken van de samenwerking tussen eerstelijnszorg en de voorzieningen waar de gemeente voor verantwoordelijk is (zorg, welzijn, sport) (zie ook hierboven);
- door te zorgen dat de openbare ruimte vrij is van obstakels en daarmee geen hindernissen opwerpt voor het bewegen van ouderen;
- Toepassen van de inzichten ontleend aan de Leidse proeftuin Zorg en Welzijn in het fysieke en sociale domein o.a. in de wijkagenda's en de sociale wijkteams en via door ons gesubsidieerde organisaties zoals Radius en Libertas

Via het programma Kennisstad dragen wij bij aan de *Leidse Proeftuin Zorg & Welzijn*. In deze Proeftuin werken vier kennisinstellingen (Hogeschool Leiden, TNO, Leiden Institute for Brain & Cognition (samenwerking van LUMC en Universiteit Leiden) en de Leyden Academy on Vitality and Ageing) samen met als doel:

- Iedereen is zo lang mogelijk gezond en vitaal te houden.
- Ontwikkeling van optimale zorg samen met de mensen zelf en de stad.

Essentiele onderdelen zijn o.a.:

- een continue dialoog tussen Leidenaren, zorgaanbieders, kennisinstellingen en gemeente (co-creatie) naast structurele afstemming met de zorgverzekeraars en het zorgkantoor;
- bedenken en in de praktijk testen van nieuwe vormen van zorg en ondersteuning, innovatieve producten en concepten en het gebruik van de innovaties in de praktijk (valorisatie);
- opzet en onderhoud van een netwerk voor kennisdeling en interactie.

Dit gebeurt concreet in vier projecten:

In **Zelfredzaamheid in actie** staan de voorwaarden, grenzen en mogelijkheden van patiënten en zorgverleners centraal om de zelfredzaamheid en eigen regie te versterken. **Functionele training ouderen** is een oefenprogramma dat ouderen traint in dagelijkse handelingen zoals boodschappen doen, trap lopen, etc. zodat ouderen zich ook kunnen redden als het even tegenzit. **Levensstijl 2030: onderhoud en optimale ontwikkeling van het ouderen brein** onderzoekt op basis van individuele eigenschappen en voorkeuren welke activiteiten beschermende of zelfs versterkende effecten kunnen hebben op het ouder wordende brein en het mentale vermogen. Bij **Vitaliteit coaching** gaat het om het ontrafelen van de vraag achter de vraag en het helpen van ouderen bij het bereiken van doelen die voor hen zelf heel belangrijk zijn in het wonen, functioneren, vrijetijdsbesteding, etc.

Uitbreiding van de proeftuin naar andere onderwerpen behoort op termijn tot de mogelijkheden.

4.3.4 Mensen met lage sociaaleconomische status

Wijkgericht werken

Mensen met een lagere sociaaleconomische status zijn (evenals mensen met beperkingen, ouderen en kleine kinderen) sterker aangewezen op de eigen wijk of buurt. Bovendien kennen sommige wijken een concentratie van mensen met weinig opleiding en een laag inkomen. Daarom hechten wij zeer aan de wijkgerichte aanpak zoals naar voren komt in JOGG, de sociale wijkteams, de Centra voor Jeugd en Gezin, Veilig opgroeien, de aandacht voor de inrichting van de openbare ruimte (groen en veilige fiets en wandelpaden), de inzet van HARA als netwerkorganisatie en aanjager, etc. Het profiel van de wijk/ buurt en de mensen die daar wonen is daarbij bepalend voor het soort activiteiten en voorzieningen. Hierbij leggen wij zoveel mogelijk verbindingen tussen voorzieningen en beleidsterreinen bijvoorbeeld tussen eerstelijnsgezondheidszorg en de door de gemeente gefaciliteerde of gesubsidieerde zorg, welzijns- en sportvoorzieningen. De focus ligt ook hier op verleiden.

Versterken gezondheid minima

Via de collectieve aanvullende verzekering die wij voor minima vergoeden kunnen mensen met een laag inkomen deel nemen aan door Zorg en Zekerheid gefinancierde beweegprogramma's. Wij zijn in overleg met o.a. GGD en Z&Z om te kijken hoe we deze deelname kunnen stimuleren en vervolgens een verbinding kunnen leggen met andere sport- en beweegactiviteiten. Ook zijn wij in overleg met de GGD over continuering van de Gezondheidscheck, inwinnen van advisering over de verbetering van de fysieke conditie voor mensen in de bijstand voor wie de fysieke conditie een belemmering voor uitstroom vormt.

Acties:

- Doorgaan met wijkgericht werken.
- Uitbreiding van kwalitatief groen en een beweegvriendelijke omgeving vooral ook in wijken waar veel mensen met een lage sociaaleconomische status wonen en het stimuleren van uitnodigen tot beweging via de sociale netwerken.
- Stimuleren van beweging en verbetering van de fysieke conditie van minima via de door ons af te sluiten aanvullende collectieve verzekering en aandacht voor gezondheidsaspecten bij re-integratie van bijstandsgerechtigden.

4.4 Samenwerking en Partners

De belangrijkste partner in ons gezondheidsbeleid is van oudsher de GGD. Naast de uitvoering van de basistaken zoals universele preventie, gezondheidsspelingen, etc. heeft de GGD een adviserende taak. Daarbij gaat het om gezondheidsbescherming, in samenwerking met de Omgevingsdienst, maar ook om de vraag hoe we de omgeving zo beweeg- en groenvriendelijk kunnen inrichten.

Lokaal gezondheidsbeleid is voor een heel groot deel, dat kan niet vaak genoeg benadrukt worden, facetbeleid. Zoals ook uit bovenstaande blijkt kunnen wij met ons sport-, milieu-, verkeers-, huisvestings-, ruimtelijke ordenings-, jeugd-, WMO-, en zorgbeleid veel bijdragen aan de gezondheid van de Leidse bevolking. Om te kijken welke factoren bepalend zijn voor de vraag of gezondheid al dan niet wordt meegenomen hebben wij samen met de GGDHM, de GGD Den Haag, de gemeente Den Haag en de universiteit een aanvraag voor onderzoek ingediend bij de Academische Werkplaats.

Naast de GGD werken wij nauw samen met diverse instellingen en organisaties op het gebied van welzijn, zorg en sport, natuureducatie, duurzaamheid, etc zoals Radius, Activite, Libertas, Kwadraad, IVN, de provincie, etc.

Met het Zorgkantoor en de Zorgverzekeraar maken wij goede afspraken over signalering en doorverwijzing met als resultaat er gemakkelijk geswitcht kan worden tussen minder en meer zware vormen van begeleiding of zorg. Ook maken wij met de zorgverzekeraar afspraken over een collectieve aanvullende verzekering voor de sociale minima en bieden wij een collectieve ziektekostenverzekering aan voor bijstandsgerechtigden. Verder is Zorg & Zekerheid in Leiden, en Achmea landelijk, nauw betrokken bij JOGG.

De toekomstige overheveling van jeugdzorg en AWBZ taken in combinatie met de vergrijzing vragen om sterkere samenwerking tussen de eerstelijns gezondheidszorg en zorg en welzijn. Samenwerking in de wijk met huisartsen levert voor beide partijen veel voordeel op. Huisartsen moeten op de hoogte zijn van het zorg, welzijn- sport, - etc. aanbod in de wijk om goed te kunnen doorverwijzen. Gemeenten kunnen een faciliterende rol spelen bij de vestiging van huisartsenpraktijken en gezondheidscentra. Omdat de huisarts goed op de hoogte is van de situatie en behoeften van de mensen die hij/ zij regelmatig in de praktijk ziet kan de huisarts goed adviseren over wat nodig en wenselijk is aan voorzieningen en activiteiten in de wijk. Ook huisartsen en wijkverpleegkundigen zijn meer en meer bezig om de vraag achter de vraag te zoeken en mee te denken over praktische oplossingen voor niet praktische vragen.

Samenwerking met de kennisinstellingen en doelgroepen vindt plaats in de Proeftuin Zorg en Welzijn die tot doel heeft effectieve manieren te vinden om de vitaliteit van ouderen te versterken. Samenwerking met kennisinstellingen, zorgverzekeraars, media én de private sector (supermarkten, horeca) staat centraal in JOGG.

4.5 Participatie

Zoals hier boven naar voren kwam spelen de inwoners van Leiden een belangrijke rol in initiatieven voor meer groen en bewegen. Voorbeelden hiervan zijn het Singelpark en de speelplek aan de Damlaan. Bij concrete projecten gericht op een gezonde leefstijl onder jongeren willen wij nog meer dan tot nog toe het geval gebruik maken van het Jeugdpanel en King for a Day. Ouderen worden actief betrokken bij de Proeftuin Zorg en Welzijn via het Ouderenberaad Noordelijk Zuid Holland en via de continue dialoog tussen Leidenaren, zorgaanbieders, kennisinstellingen en gemeente die centraal staat in deze proeftuin. Kinderen worden onder andere rechtstreeks betrokken bij de invulling van Groen doet goed en vormen onderdeel van het JOGG-netwerk.

4.6 Overzicht acties

Fysieke omgeving: meer groen en uitnodigen tot bewegen

- Bij de start van nieuwe bouw en herinrichtingsplannen advies inwinnen bij de GGD en het platform Gehandicapten over de hoeveelheid en kwaliteit van het groen met als doel de bevordering van beweging en sociale contacten.
- Om beweging bij ouderen/ mensen met een beperking te stimuleren zorgen dat de openbare ruimte zoveel mogelijk BTB is (Bereikbaar, Toegankelijk en Bruikbaar).
- Oplossen van de knelpunten in de lokale en regionale fietsroutes (zie nota herijking fietsroutes).
- Verder versterken van het lokale en regionale groennetwerk (o.a. Singelpark, Oostvlietpolder).
- Doorgaan met het maken van afspraken over maatregelen die het fietsverkeer van en naar school bevorderen en het autoverkeer ontmoedigen.

- Faciliteren en stimuleren van de aanleg van stadsparkjes e.d. o.a. in de directe omgeving van ziekenhuizen en woon-zorgcomplexen in overleg met (indien van toepassing) eigenaar en met omwonenden/ bewoners..
- Meewerken aan en stimuleren van initiatieven van inwoners voor buurttuinen, moestuinen en stadslandbouw o.a. via
  - een eenmalige cofinanciering;
  - het opstellen van een kaart met een overzicht van de plekken in de stad die zich daarvoor lenen;
  - het opzetten van een netwerk van groene buurtinitiatieven via een koppeling met het IVN project *Groen Dichterbij* en;
  - daarbij afspraken maken over beheer en onderhoud.
- Actualisering beleidsplan speelruimte met daarin ruimte voor initiatieven van bewoners voor speelplekken en voor het gebruik door meerdere generaties.
- Uitvoering Beweegtuin Leiden Noord.
- Doorgaan met Groene schoolpleinen
- Meedoen aan *Bewegen in het groen* en *Groen doet goed*
- Acties die bijdragen aan een klimaatbestendige stad, zoals groene daken en investeringen in groen, meenemen in de actualisatie van de duurzaamheidsagenda en bij renovatie en herstructureringsplannen.
- Planologisch niet meewerken aan vestiging van snackkarren binnen een straal van 100 meter van de ingang van scholen voor basis- en voortgezet onderwijs en dit meenemen in de voorgenomen actualisering van het Standplaatsenplan in 2014.

Sociale omgeving: verleiden tot gezonde keuzes

- Verder verstevigen samenwerking zorgkantoor en zorgverzekeraar .
- Aanbieden weerbaarheidstrainingen.
- Verleiden tot gezonde keuzes nog meer versterken in Veilig Opgroeien, het CJG en de sociale wijkteams o.a. door bekendheid te geven aan de initiatieven en mogelijkheden op dit terrein (aantrekkelijke fietsroutes, wandelmogelijkheden, speelplekken, etc).
- Versterken van de samenwerking tussen eerstelijnszorg en de voorzieningen waar de gemeente voor verantwoordelijk is.

Jeugd: bewegen en gezond gewicht:

- Voortzetten deelname JOGG.
- Idem methodiek *Gezonde school*.
- Idem inzet combinatiefunctionarissen sport en cultuur.
- Bij bovenstaande activiteiten zoveel mogelijk aansluiting zoeken bij initiatieven van Duurzaam Leiden zoals *Groen doet goed* bij JOGG.

Tegengaan schadelijk alcohol- en middelengebruik

- Op lokaal niveau uitvoeren van de acties uit de Regionale Beleidsvisie Verslavingspreventie.
- Opstellen van een Preventie en Handhavingsplan verkoop alcohol en tabak
- Ontwikkelen van een indicator voor het terugdringen van het middelengebruik op basis van de Jeugdpeiling 2014 (over 2013).
- Afhankelijk van de landelijke evaluatie reserveren van middelen voor een leerweg bij Brijder als deel van de taakstraf bij een Haltwaardig delict waar middelen of alcohol een rol in speelden.

Vitaliteit ouderen

- Stimuleren van beweging en eigen regie via de subsidiering van diverse voorzieningen en activiteiten zoals aangeboden door Radius (o.a. de ouderenadviseurs en de dienstencentra).
- Bij het stimuleren van beweging zoeken naar verbinding met de initiatieven voor meer groen in de diverse buurten en versterking van het gebruik van het aanwezige groen zoals het initiatief *Meer bewegen in het groen*.
- Door in de sociale wijkteams en wijkagenda's aandacht te besteden aan het signaleren van psychosociale problemen zoals eenzaamheid, depressie, ontspoorde zorg en alcoholmisbruik.
- Versterken van de samenwerking tussen eerstelijnszorg en de voorzieningen waar de gemeente (in) direct voor verantwoordelijk is (zorg, welzijn, sport).
- Door ervoor te zorgen dat de openbare ruimte zoveel mogelijk vrij is van obstakels en daarmee geen hindernis opwerpt voor meer bewegen van mensen met fysieke handicaps.
- Toepassen van de inzichten ontleend aan de Leidse proeftuin Zorg en Welzijn in het fysieke en sociale domein o.a. in de wijkagenda's en de sociale wijkteams en via door ons gesubsidieerde organisaties zoals Radius en Libertas.

Mensen met een lage sociaaleconomische status

- Door gaan met wijkgericht werken.
- Uitbreiding van kwalitatief groen en een beweegvriendelijke omgeving vooral ook in wijken waar veel mensen met een lage sociaaleconomische status wonen en het stimuleren van uitnodigen tot beweging via de sociale netwerken.
- Stimuleren van beweging en verbetering van de fysieke conditie van minima via de door ons af te sluiten aanvullende collectieve verzekering en aandacht voor gezondheidsaspecten bij re-integratie van bijstandsgerechtigden.

Algemeen/ overig

- Opstellen/ uitbreiden samenwerkingsagenda met de zorgverzekeraars
- Idem met de huisartsen/ gezondheidscentra.
- Systematisch betrekken van de GGD bij inrichting openbare ruimte en bouw/ renovatieprojecten vooral waar het gaat om milieuaspecten, beweegvriendelijkheid en het toevoegen van groen.
- Deelname aan onderzoeksvraag Academische Werkplaats om meer inzicht te krijgen in de factoren die bepalen hoe en of gezondheid integraal onderdeel uitmaakt van de gemeentelijke besluitvorming.

5. Monitoring en financiering

Om goed te beoordelen of de acties uit deze nota bij dragen aan het gewenste effect, gebruiken we onderstaande effectindicatoren. Onderstaande indicatoren zijn deels ontleend aan andere nota's zoals Herijking Fietsroutes en de Sportnota.

5.1 Indicatoren

Ambitie 1 Meer bewegen en gezond gewicht

1. **Aantal fietsers dat per dag één van de veertien stadspoorten (hoofd toe- en uitgangen voor de fiets) passeert.** De ambitie is dat dit met 10% toeneemt. In 2014 vindt een nulmeting plaats. Rapportage vindt jaarlijks plaats bij de bestuursrapportage (bron: gemeentelijke telling stadspoorten) .
2. **Percentage Leidenaren dat voldoet aan de beweegnorm**, dat wil zeggen minimaal 30 minuten per dag beweegt gedurende 5 dagen van de week. Wij willen dat dit omhoog gaat .In 2012 was dit 50% voor volwassenen en 67% voor 65- plussers (bron: Gezondheidspeiling GGD voor volwassenen).
3. **Percentage jongeren dat voldoet aan de beweegnorm.** In 2008¹³ was dat 21%. Wij willen dat dit percentage omhoog gaat (bron: Jeugdpeiling).
4. **Percentage jongeren dat dagelijks fruit en groente eet.** In 2008 was dat 51 respectievelijk 55 %. Wij willen dat dit omhoog gaat (bron: Jeugdpeiling).

Ambitie 2 Daling gebruik alcohol en middelen

5. **Gemiddeld aantal glazen dat (al drinkende) jongeren tussen 12-18 jaar drinken.** In 2008 was dat 7,8. Wij willen dat dit omlaag gaat (bron: jeugdpeiling).
6. **Percentage jongeren dat middelen gebruikt.** In 2008 was het percentage jongeren dat ooit softdrugs gebruikt heeft 23% en dat ooit harddrugs¹⁴ gebruikt heeft 4%. Wij willen dat dit omlaag gaat (bron: Jeugdpeiling).

Ambitie 3. Versterken vitaliteit ouderen

7. **Het aantal 65 plussers dat voldoet aan de beweegnorm.** In 2012 was dit 67 %. Wij willen dat dit omhoog gaat (via ouderenpeiling GGD).

---

¹³ In 2014 en in 2016 zijn de cijfers van de Jeugdpeiling over 2013 en 2015 bekend

¹⁴ Onder harddrugs vallen ook alle partydrugs zoals bijvoorbeeld GBH, Extacy en Ketamine

5.2 Financiën

Meerjarenraming

	instelling	Begroting 2014	2015	2016	2017
Basisaanbod	GGD	1.792.655	1.792.655	1.792.655	1.792.655
Idem Jeugd 0-4 jaar	GGD	1.403.983	1.403.983	1.403.983	1.403.983
HARA ¹⁵	GGD	143.168	143.168	143.168	143.168
JOGG ¹⁶	GGD	67.000	67.000	67.000	
Regionaal budget verslavingspreventie ¹⁷	GGD en Brijder ¹⁸	429.000	429.000	429.000	
Proeftuin Zorg en Welzijn ¹⁹	Leyden Academy on Vitality and ageing	175.000 ²⁰	125.000	50.000	

¹⁵ Gezondheidsbevordering Leiden inclusief Sportenderwijs

¹⁶ De afspraken lopen tot 2017

¹⁷ Het regionale beleidskader loopt tot 2016

¹⁸ Belangrijkste instellingen

¹⁹ Eenmalige cofinanciering van maximaal € 435.000 in jaarlijkse tranches (in 2013 € 85.000,--) onder voorwaarde dat de initiatiefnemers van de Leidse Proeftuin voor Zorg en Welzijn actief gaan werken aan verbreding van het initiatief met bedrijven, zorginstellingen en zorgverzekeraars en bereid zijn de resultaten met de gemeente te delen

²⁰ € 50.000,-- hiervan is geormerkt voor een bijdrage aan Medical Delta